

Quan a Sicília es parlava català

Autor: Marc Pons

Data de publicació: 25-06-2018

Reproduïm un article d'en Marc Pons a «El Nacional.cat» del 3 de setembre del 2017.

Fa set segles i mig Sicília i Catalunya iniciaven una relació política que es perllongaria quatre-cents cinquanta anys. Era l'any 1262, i el casori pactat entre el comte-rei Pere i la princesa siciliana Constança —una ambiciosa aposta de la cancelleria de Barcelona— posava la primera pedra d'una relació que es consolidaria amb el naixement del seu fill Jaume, el 1267 —enguany fa 750—, el primer Berenguer que heretaria la corona siciliana. La mort del rei Manfred —el sogre de Pere i l'avi de Jaume— provocada per l'usurpador Anjou, precipitaria la conquesta catalana de 1282 i la plena integració de Sicília a l'edifici polític de la Corona d'Aragó. Pere i Constança posarien les seves reials natges al tron de Palerm i durant quatre segles llargs el català seria la llengua de les elits. Fins que el 1713, en les negociacions per posar fi a la guerra successòria pel tron hispànic, el primer Borbó la regalaria als piemontesos —aliats dels Habsburg— a canvi de la seva retirada.

El triangle grec

Quan Pere el Gran va posar els peus a Trapani (1282) disposat a fer valer —de bon grat o per la força— els drets de la seva dona —i els seus, també— no era el primer cop que un català trepitjava l'illa de Sicília. O a l'inrevés. Mil set-cents anys abans els grecs antics havien creat el primer canal d'intercanvi cultural, comercial i humà entre els que —posteriorment— s'anomenarien sicilians i catalans. Amb els provençals pel mig, i mai més ben dit. Era la centúria del 500 abans de la nostra era, i els grecs d'Efes, Samos i Focea van crear una mena de shoppings centers amb pàrquings de cavall i carro al nord de Sicília, a les calanques provençals i a l'Empordà català. El triangle Naxos-Massàlia-Emporion perduraria més enllà dels grecs, i dels romans que els van seguir; fins a arribar a l'Edat Mitjana amb un lleuger desplaçament dels eixos. A l'època de Pere i Constança eren Barcelona, Marsella i Palerm els angles que dibuixaven el triangle.

Mapa de Sicília (1601)/ Font: Wikipedia

El “tres en ratlla”

Aquesta dada no és insubstancial. Ni anecdòtica. L'Edat Mitjana és una cursa desbocada per reconstruir aquell món grec i romà que s'idealitzava ordenat i equilibrat. La cancelleria de Barcelona, quan va clavar els ulls a Sicília, pretenia assumir el control de la que havia estat —i continuava sent— la ruta comercial més important de la Mediterrània occidental: el triangle grec. Si més no, controlar l'eix Barcelona-Palerm passant per Mallorca i Sardenya. Un eix que entrava en col·lisió amb un altre projecte que ambicionava la cancelleria de París. Llavors els francesos ja havien aconseguit arrabassar als catalans el control sobre la Provença; l'angle marsellès. I la guerra pel domini de Sicília —que van lliurar catalans i francesos— es va convertir en una mena de “tres en ratlla” amb Barcelona i París —que es projectava sobre Marsella— per la disputa de Palerm. La superioritat naval catalana acabaria decidint, però el triangle quedaria coix.

Català i sicilià, llengües oficials

A Trapani no tan sols van desembarcar militars. Pere el Gran, que tenia notícies que els francesos havien convertit l'administració siciliana en una cort de porcs, duia sota el braç una corrua de funcionaris per endreçar el calaix dels quartos del difunt sogre. La tradicional —i proverbial— inclinació catalana a administrar amb rigor els estipendis representava una garantia afegida a l'autoritat que imposaven les espases, les piques i les malles de cota quadribarrades. Amb l'entusiàstica col·laboració de les oligarquies sicilianes i de la part de les classes populars que, a la força o de bon grat, els feien costat. La cancelleria barcelonina va catalanitzar la cort de Palerm. I la va sicilianitzar. Per primera vegada el sicilià —que no és un dialecte de l'italià, malgrat el que diguin a Roma— assolí el rang de llengua oficial, que compartiria amb el català. Política, lleis, cultura i negocis es crearien, es reproduirien i desapareixerien en català i en sicilià.

Plànol de Palerm (1704) / Font: Wikimedia Commons

Un remot origen comú

Els catalans, valencians i mallorquins que, durant segles, van provar fortuna a Sicília es trobaven amb un paisatge cultural molt similar. Ja no era el fet que el català fos una de les dues llengües de la societat —sobretot la de les elits—; sinó que el sicilià i el català medievals tenien moltes similituds. Naturalment era així perquè són dues llengües romàniques. Però la investigació arqueològica moderna i contemporània ha revelat que, fa 2.000 anys, els sicilians romanitzats —integrats en la maquinària militar romana— van ser els introductors del llatí al territori de Tàrraco. Dit d'una altra manera, els sicilians de fa dos mil·lennis ens van ensenyar —o ens van imposar— la llengua de la lloba capitolina. Els legionaris que van participar en la conquesta de la vall de l'Ebre eren d'origen sicilià. Serien llicenciats —l'equivalent a l'actual jubilació— al mateix territori que havien contribuït a sotmetre. I la pensió seria una bona finca per explotar i un nombrós lot d'autòctons per esclavitzar.

Senyera de Sicília

Una llarga relació en el temps

Naturalment, també, el llatí que amb el pas dels segles s'acabaria convertint en català i en sicilià va seguir uns camins diferenciats. Però no massa. La llengua siciliana medieval contenia un elevat percentatge de paraules que compartia amb el català i amb el provençal: emergia el triangle grec. I el sicilià contemporani —u sicilianu—, el que avui es parla als carrers de Palerm, de Catània, de Messina o de Corleone —no a les escoles, perquè a diferència del que passava en temps dels Berenguer no és llengua oficial— té unes sorprenents correspondències amb el català de Lleida. I no perquè a la Terra Ferma tinguessin una especial tirada cap a Sicília, sinó perquè és el dialecte català que conserva més relíquies lèxiques, és a dir que és més proper al català medieval. El català i el sicilià medievals van ser, probablement, les dues llengües romàniques més similars entre si. Una història que s'explica per quatre segles i mig d'intensa relació. Quan a Sicília es parlava català

Marc Pons

https://www.elnacional.cat/ca/cultura-idees-arts/marc-pons-sicilia-parlar-catala_187800_102.html